

שניהם כאחת, שנראה שבעדות כל אחד מן העדים כלולה בעצם גם עדות שיש עמו עד נוסף]. וצ"ע).
 ויש שפרשו טעמם של החולקים על הראב"ן, מפני שכל שבית דין לא פסלו בפועל אדם מלהעיד, גם אם באמת כלפי שמיא הוא עבריין ורשע — הריהו כשר לעדות, ולכן, אף אם נאמר שהעד השני דובר אמת בכל דבריו, וננקוט שפלוני זה אכן נרבע לרצונו, מ"מ הואיל ולמעשה אין פוסלים אותו בב"ד — יש כאן עדות כשרה (כן כתבו התומים פו סק"ו; אור שמח עדות יב, ב).
 ולפי"ז צריך לומר שמה שכתבו הפוסקים שהיודע שחברו רשע אסור לו להעיד עמו (ערמב"ם עדות י, א; חו"מ לד, א), מדובר שידוע שכבר העידו עליו שני עדים ופסקו עליו ב"ד לפוסלו, אבל בלאו הכי מותר (ע' חתם סופר יו"ד יא; חדושי הרי"ם לא סק"ב).
 וכן האדם שידוע בעצמו שהוא רגיל בעבירה אשר אם היו יודעים ב"ד על כך היו פוסלים אותו — לפי דברי התומים מותר לו להעיד כל שאין אחרים שידועים זאת. וכבר דנו בכך הפוסקים — ע' פתחי תשובה לד, א; אבנ"ז אה"ע כט; מנחת שלמה ח"א פב עמ' תק. וע"ע במובא ביוסף דעת ב"ב מג מהחזו"א, ובמובא בקדושין מט.

דף י

'אמר רבא: פלוני בא על אשתי, הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה. מאי קא משמע לן דמפלגינן דביבורא, היינו הך...' — יש מקום לומר שגם רב יוסף מודה בדין זה, שלא נחלק אלא ב'פלוני רבעני לרצוני' שלפי דברי העד בעצמו, לעדותו אין כל תוקף, כי הרי לדבריו רשע הוא ופסול לעדות, וכדי לקבל דבריו אנו מוכרחים לקבל רק מקצת מעדותו, לומר שפלוני רבעו אך לא לרצונו, או שרבע אדם אחר, ובוה סובר רב יוסף שאין לומר כן. לא כן בנידון 'פלוני בא על אשתי', שאין שום סתירה פנימית המונעת את קבלת כל דבריו, אלא שמקבלים אותם רק כאשר דנים על הבעל, אבל כשדנים אודות אשתו — אין לו נאמנות. ['פלגינן נאמנות' ולא 'פלגינן דיבורא'].
 וכבר האריכו האחרונים ז"ל בדברים אלו, וישבו בוה קושיות וסתירות שבין הסוגיות. עיין באריכות בשערי ישר ו, יא; אור שמח עדות יב, ב; חדושי הגרנ"ט לג, סט, קעג, קצח; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; שעורי ר' שמואל ב"ב קלד, ועוד. וע"ע בענין זה בב"ב קלד.

'... מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן, אצל אשתו לא אמרינן, קא משמע לן' — פרשו רש"י ותוס': ודאי לא סלקא דעתין שנאמן אדם להעיד על אשתו, אלא רק בכגון זה שמעיד גם על אחר, הוה אמינא מתוך שנאמן על זה יהא נאמן גם לגביה.
 ותמה הר"ן מה סברה היא זו, הלא בכל מקום אומרים להפך, עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ומדוע נכשיר הכל בגלל מקצת?

ואפשר לפרש על פי מה שכתב הרמב"ם (עדות יג, א) שהקרובים שעל ידי אישות אינם פסולים להעיד מן התורה אלא מדרבנן. ובפסולים דרבנן אכן כן הוא הדין, שאגב נאמנותו האחרת נאמן גם על קרובו. והוה אמינא שהוא הדין בעדות על אשתו, אינו פסול אלא מדרבנן כשאר קרובי אישות, קמ"ל שפסול מן התורה ולכך אינו נאמן כלל לגביה (עפ"י זכר יצחק יד; קהלות יעקב סוס"י טו. דרכים נוספות בהבנת שיטת רש"י ודעימיה — ע' יד רמח; שערי ישר ו, יא; אור שמח עדות יב, ב ד"ה ראה; עמודי אור פד, יט ואילך; קהלות יעקב שם).
 ולהראב"ד (בהשגות על הרמב"ם — עדות יב, ב; ומובא ברא"ש פ"ק דמכות יג ובתשובה ס, א), ובחדושי רבנו יונה והר"ן כאן; שטמ"ק ב"ב מג ועוד) פרוש אחר בסוגיא (וכן כיוון לפירושו זה בספר תורת חיים, ע"ש); עיקר חידושו של רבא

הוא שאין אומרים מתוך שבטלה מקצת עדותו במה שהעיד על עצמו — תיבטל כולה. וזה לפי שאין אדם בגדר 'עד' על עצמו, ולכך מה שאמר על עצמו אינו כלום ואינו פוסל את השאר. שלא כעדות שיש בה פסול, כגון שהעיד על קרובו — כי שם הוא 'עד פסול' ופוסל העדות כולה, ואין אומרים בזה 'פלגין', משא"כ בעל דבר עצמו אינו בגדר עד כלל, (ומקור הדבר בסוגיא במכות ו). וזהו שאמרו כאן, מהו דתימא דין אשתו כשאר קרובים, והיות שאינו נאמן לגביה לא יהא נאמן כלל, כדין עדות שבטלה מקצתה — קמ"ל שאשתו כגופו והרי זה כמי שמעיד על עצמו, שאינו פוסל את החלק השני שבדבריו. ולענין שורו, הואיל ואין אדם קרוב אצל ממונו, הרי שאינו בגדר 'בעל דבר' אלא כ'עד', ומתוך שאין מקבלים דבריו כלפי השור [שנתכוין להעיד עליו. ראב"ד בהשגות. וערמ"ה], כך אינו נאמן לגבי הרובע, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

ואולם מדברי הרמב"ם (עדות יב, ב) משמע שאינו מחלק בין בעל דבר לקרוב. וכן מבואר מדברי התוס' בסוגיא (ד"ה ואין), שדינו של רבא אמור גם במעיד על קרובו. [ויש מצדדים בדעת הרמב"ם כהראב"ד. ע' מחנה אפרים עדות ג].

(וע"ע: רא"ש מכות שם; נודע ביהודה קמא, אה"ע עב; זכר יצחק ח"ב לו; אחיעזר ח"א ה, ה; פרי יצחק ח"ב סוסי" לח; עמודי אור פד, יט-כ; חדושי הגרנ"ט קצח, קצט; אבי עזרי הל' עדות שם).

'פלוני רבע שורי מהו... אדם קרוב אצל ממונו' — היות והוקשה מיתת בעלים למיתת השור (להלן טו. ועוד), אי אפשר לסקול השור על פי הודאת הבעלים, אלא דרושה עדות גמורה בכל פרטיה ודקדוקיה, וכיון שכן, פסול הוא לעדות משום פסול קרובה (כן מבואר עפ"י רש"י ומאירי כאן ותוס' ב"ק מא: זבחים עא. ד"ה עפ"י. והביאו שם דברי רש"י דהוי מודה בקנס והקשו על כך. וע"ע: נתיבות המשפט ר"ס לו; זכר יצחק ח"ב מז, ה; קהלות יעקב סנהדרין טו, ב).

'אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מניין...' — אף על פי שנקט 'רמז', ילפותא גמורה היא. [וכן מצינו בקדושין פ: רמז ליחוד, ע"ש. וע' זבחים יז.]. (ועפ"י הרמב"ן בספר המצוות, שרש ג. ולהלן מו: 'רמז לקבורה מן התורה... ומשמע בהמשך דילפותא גמורה היא מריבוי 'תקברנו', ע"ש. וכן מבואר בתורת האדם לרמב"ן). בחדושי הגרא"א דסלר (לקוטי הש"ס) כתב על פי דברי התוס' במכות ד: ש'הצדיק' נצרך לגזרה שוה ואינו מיותר לדרשה זו, וכתב שטיקור המלקות מהלכה למשה מסיני, ורק רמז בעלמא הביא עולא מפסוק זה. ויש מקום לקיים דבריו לשיטת הרמב"ם בספר המצוות שם, אבל לא להרמב"ן. וע"ע במובא להלן פא.

'מאי טעמא דרבי ישמעאל...' — 'צ"ע אי ס"ל לר' ישמעאל דאחר החרבן כשם שבטלו דיני נפשות כדלקמן נ"ב: כך בטלו דיני מלקות' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

נראה מדברי כמה מהראשונים שנקטו כן, שהמלקות כנפשות ואין דנים אותם אלא בזמן שהסנהדרין קיימת (ע' סמ"ג ל"ת ריג; יראים רמג). ומדבריהם משמע שאף חכמים מודים לכך, וכמו שכתב הכסף-משנה (סנהדרין טו, א) שלא נחלקו אלא לענין מנין הדיינים, אבל לענין שאר הלכות, חומרות דיני נפשות קיימים במלקות.

ואולם דעת הרמב"ם (שם) והרמב"ן (מסעי לה, כט) שדנים בזמן הזה דיני מלקות בסמוכים, שלענין זה אינו כנפשות. ולשיטתם נסתפק הרב שליט"א האם גם לרבי ישמעאל כן הוא [שהרי לא נחלקו אלא לענין מנין הדיינים כנ"ל], אם לאו.

'מאי טעמא דרבי ישמעאל? אמר אביי: אתיא רשע רשע מחייבי מיתות...' — גם חכמים החולקים על רבי ישמעאל מודים לגזרה-שוה זו, ולמדים ממנה כמה דינים (ע' מכות ה), אלא שלדעתם אין להרחיב

הגזרה-שוה לענין הצרכת כ"ג דיינים — שדוקא בעונש מיתה שהוא דבר גדול צריך כ"ג, לא בעונש מלקות שאינו חמור כל כך.

ועל כן הוצרך רבא לסברת 'מלקות במקום מיתה עומדת', הגם שמבואר במקום אחר שרבא סובר גזרה-שוה זו בעלמא (ר"ן; תוס' לג: ד"ה אתיא).

ומבואר בכמה מקומות שאעפ"י שאין גזרה שוה למחצה, במקום שיש סברא נגדית אין דורשים — ע' במובא בקדושין טו. לו.

'אמר ליה: אמר קרא: ונקלה אחיך לעיניך — כי מחית אגבא דחיי מחית' — הלכך צריכים לאומדנא כדי שלא יהא 'טריפה' באמצע, ואזי ממשיכים להכותו שלא כדין, שהרי הוא כמת (עפ"י יד רמה. וע"ע בגליוני הש"ס).

(ע"ב) 'אמר אביי: תני קידוש החדש... אמר רבא: והא עיבור קתני, אלא אמר רבא...' — כבר צוין בכמה מקומות (ע' יוסף דעת סוטה ח קדושין כד. מה: ב"מ סב:) דרכם של אביי ורבא בעשרות מקומות בענין זה; אביי שינה הגירסה במשנה או בברייתא או דחק הלשון, ורבא נטה מדבריו מחמת הקושי הלשוני.

'פלימו אומר: בזמנו אין מקדשין אותו' — נראה שרצונו לומר שאין צריך לומר 'מקודש', אבל בית דין צריך לחקור העדים ולהחליט אם עדותם מתקבלת אם לאו. [ואפשר שבזמן שאין אפשרות שהלבנה תראה עד יום ל"א, ייחשב ל"א 'בזמנו' ואין צריך לקדש לפלימו. וצריך עיון] (חדושים ובאורים — ר"ה כד).

'שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך' — וכך בארו בירושלמי (א,ב): רבי יהושע בן לוי שמע כולהו מהדא (מלכים-ב כה, יח): ואת שלשת שמרי הסף — מיכן שמתחילים בשלשה. וחמשה אנשים מראי פני המלך — מיכן שנושאים ונותנים בחמשה. ושבעה אנשים מראי פני המלך (בירמיה נב, כה) — מיכן שגומרין בשבעה. וכן דרשו שם מן הכתובים הללו מנין הדיינים בסנהדרין גדולה.

ובאור הענין הוא כי הכתובים במלכים ובירמיהו עוסקים בבתי דינים שגלו לכבל עם חורבן בית ראשון. כולם יחד הצטרפו לבית דין של שבעים ואחד, והסיעות הנקובות שם — שלשה שומרי הסף וכו', מייצגות בתי דינים של שלשה, של חמשה ושל שבעה. וזהו מה שציינה הגמרא פסוקים אלו, כדי להוכיח כי ישנו חפצא של בית דין בן שלשה, בן חמשה ובן שבעה.

[כפי הנראה לבתי דינים אלה שהיו רואים פני המלך, היה תפקיד מרכזי שלמענו נתמנו: הוראת תורה למלך ולימוד לעמו. המלך הלא חייב בתלמוד תורה מעבר לחיוב כל אדם מישראל, ככתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו... ולצורך זה היו ממנים שלשה בתי דינים, דברים פשוטים נידונו בשלשה, ואם הסתבך הענין והתפתח משא ומתן — נעזרים בחמשה ובשבעה. ולכך מציינו בגמרא (מגילה כג) שכנגד בתי דינים הללו התקינו מנין העולים בקריאת התורה — שהרי תקנת קריאת התורה עם שוב עזרא ועמיתיו מן הגולה, אף היא היתה כרוכה בלימוד והבנת תורה] (מתוך 'שעורים לזכר אבא מרי' ח"א עמ' קסח).

'אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר, השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה...' — 'מזומנין' — שקבעם מבערב, כדפרש"י. ומכאן דנו הפוסקים אודות ההזמנה וקביעות מקום לחליצה, שיש לקבוע מאתמול (בערב), שרק אז נחשבת 'קביעות', לא מהיום להיום (ע' תרומת הדשן רכא; ים של שלמה יבמות פי"ב, ב, ועוד).

ואמנם יש שכתבו (ע' תורת חיים) שדוקא לענין עיבור הזמין הנשיא מאמש, כדי שיתנו דעתם היטב להתבונן אם לעבר אם לאו, ולא משום חיזוק ענין הקביעות — ולכן לענין חליצה אפשר להזמין לאותו יום. ע' בשו"ת יביע אומר ח"ג אה"ע כו, השיטות השונות.

דף יא

הערות באורים וציונים

'מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה. השכים ומצא שמונה. אמר מי הוא שעלה שלא ברשות...' — יש מפרשים שאעפ"י שצריך להזמין, די שאומר 'השכימו שבעה לעליה', הלכך לא ידע רבן גמליאל מי הוא שעלה שמיני שלא במזומן (ער"ח ורמ"ה).
ויש אומרים שצריך שיומין אנשים מסויימים. ומה ששאל מי הוא שעלה שלא ברשות — או מפני שהשליח הזמין ולא הוא, או שלא רצה לכייש את השמיני בפני חבריו שלא ידעו מיהו (ע' רבנו יונה וחדושי הר"ן. וע"ע מרגליות הים ועינים למשפט).

'השכימו לי שבעה לעלייה' — מכמה מקומות מוכח שמקום קביעות בית דין היה בעליה, במקום גבוה. ע' במובא להלן כו.

'אתה הוא שציערת לאבא?! אמר לו: לא תהא כזאת בישראל' — מהרש"א פרש [דלא כרש"י] 'צערת לאבא' — בכך שיצאת ויצאו כולם אחריו. וענה לו: 'לא תהא כזאת בישראל' — אף שביטול תורה הוא עוון פלילי, אין לבייש אדם מישראל בכל אופן, לכך יצאתי.

'בהלל הזקן... תלמידו של עזרא' — על הקשר שבין עזרא להלל — ע' בספר תקנת השבין עמ' 23-24. וע"ע דובר צדק עמ' 52 ואילך; בן יהודיע.

'שאינ מספדין על הרוגי מלכות' — יש לפרש הטעם, כדי שלא להשהות את קבורתו, שלא יימלך המלך ויורה שלא לקברם. עוד י"ל משום הקפדת המלכות, שיראה כזלזול בכבוד המלך או משום סכנת המספדים, שלא יתפשם המלך בתואנה שאלו חבריו של ההרוג (עפ"י יד רמה).

'ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל שלטון אחד שבסוריא' — ערש"י. ויש שפרש, ליטול רשות לעבר השנה, כי כל המסים והארנונות תלויות ונקבעות עפ"י קביעות השנה (עפ"י יד רמה).

'... ושהה לבא ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל, וכשבא ר"ג ואמר רוצה אני נמצאת שנה מעוברת' — המאירי כתב שמלמדים את הנשיא שירצה הואיל ויצא עליו שם אדר. משמע מדבריו שהבין מפשט הגמרא שגם אם בא הנשיא לאחר שנכנס חודש העיבור — מועילה הסכמתו למפרע. (וכן נראה בשפת אמת (ר"ה כד). שרצה ללמוד מכאן שמועילה אמירת בית דין 'מקודש' קודם קבלת העדות, על מנת שתימצא העדות אחר כך מכוונת — ומשמע שנקט שחל העיבור למפרע כדהתם).